

doi:10.5559/di.25.3.07

**Anat Stavans,
Charlotte Hoffmann
MULTILINGUALISM**

Cambridge University Press, 2015., 303 str.

Fenomen dvojezičnosti i višejezičnosti već je više od pola stoljeća predmet interesa mnogih znanstvenih disciplina, čak i onih kojima jezik i procesi ovladavanja inim jezicima nisu primarni predmet istraživanja. Pojava sve većega broja višejezičnih govornika u društvu motiv je znanstvenicima za istraživanje višejezičnosti iz raznih znanstvenih perspektiva: antropološke, lingvističke, psiholingvističke, sociolingvističke, psihologijske, pedagogijske itd. U knjizi Anate Stavans i Charlotte Hoffmann o fenomenu višejezičnosti govori se kao o nezaobilaznom segmentu suvremenoga doba i globalizacijskih procesa. Način na koji djeca postaju višejezični govornici, važnost višejezične kompetencije u komunikaciji, uloga višejezičnosti u razvoju osobnog identiteta, ali i cjelokupnoga društva, kao i porast interesa za rano učenje stranih jezika, neke su od tema o kojima se u knjizi raspravlja. Knjiga je u prvom redu pisana iz sociolingvističke perspektive, iako se naglašava nužnost interdisciplinarnoga pristupa proučavanju fenomena višejezičnosti, posebice kada se govori o modelima višejezičnog obrazovanja te razvoju pismenosti višejezične djece.

Knjiga se sastoji od dviju tematskih cjelina. U prvoj se razmatraju globalna i društvena pitanja povezana s fenomenom trojezičnosti i višejezičnosti, dok se u drugoj cjelini opisuje razvoj individualne vi-

šejezičnosti. Sadržaj knjige raspoređen je u osam velikih poglavlja: "Povijesni razvoj višejezičnosti", "Obrasci društvene višejezičnosti", "Stare i nove jezične manjine", "Globalizacija", "Širenje jezika i nova višejezičnost", "Individualna višejezičnost", "Višejezična kompetencija i njezina upotreba" te "Višejezično obrazovanje i višejezična pismenost". Na kraju se nalazi i rječnik temeljnih pojmova. Knjiga svojim ustrojem i jednostavnim načinom izlaganja omogućuje čitatelju jasan uvid u složenost tematiziranoga fenomena.

Budući da u stručnoj literaturi nema sloge u vezi s određenjem pojma višejezičnosti, autorice se u uvodnom dijelu opredjeljuju za teorijsko shvaćanje višejezičnosti kao sposobnosti neke osobe da aktivno vlada sa više od dva jezika, odnosno kao prisutnosti govornika dvaju ili više jezika na određenom geografskom području. Iako se u recentnim dokumentima Vijeća Europe, međunarodne organizacije kojoj je zadaća i promoviranje višejezičnosti, jezične raznovrsnosti, međusobnoga razumijevanja, demokratskoga građanstva i socijalne kohezije, izričito naglašava razlika između naziva višejezičnosti (plurilingvizma) i mnogojezičnosti (multilingvizma), u knjizi se naziv "multilingualism" odnosi na oba slučaja. U dokumentima Vijeća Europe naziv višejezičnost odnosi se na sposobnost aktivne upotrebe dvaju ili više jezika, a mnogojezičnost na postojanje i uporabu nekoliko jezika na određenom geografskom području.

U prvome poglavlju pregledno je opisan povijesni razvoj višejezičnosti, koji uključuje: stvaranje i razvoj višejezičnih država koje su nastale kao rezultat migracija, izum tiskarskoga stroja koji je omogućio razvoj opće pismenosti i obrazovanosti stanovništva te širenje "novih jezika" u društvu.

U drugom se poglavlju predstavljaju suvremeni trendovi koji utječu na razvoj višejezičnosti u društvu. Autorice opisuju pojmove kao što su standardni jezik, nacionalni jezik, međunarodni jezik, materinski jezik i obiteljski jezik. Slikovito su

prikazane skupine govornika čiji društveni status ovisi upravo o položaju i prihvaćenosti jezika u određenoj društvenoj i političkoj zajednici. To su skupine govornika većinskoga jezika, govornika manjinskoga jezika te etničke i autohtone skupine. Raspravlja se o suvremenim društvenim trendovima koji utječu na razvoj društvene višejezičnosti, kao što su migracije, globalizacijski procesi, prepoznavanje i priznavanje prava pripadnicima jezičnih manjina.

Polazeći od jezika kao osnovne determinante terminološkoga određenja jezičnih zajednica, u trećemu se poglavlju opisuje njihov nastanak i njihova različitost u odnosu na povijesne i sociokulturne aspekte određenih država te status manjinskoga jezika u odnosu na većinski jezik. Unatoč različitom shvaćanju manjinskih jezičnih zajednica u stručnoj literaturi, one su u knjizi određene kao zajednice ljudi koji u međusobnoj komunikaciji upotrebljavaju isti jezik, koji se ujedno razlikuje od jezika kojim govori većina stanovništva pojedine države. Opisana su četiri primjera jezičnih manjina u dva višejezična konteksta: jezične manjine Nijemaca i Ladina u Autonomnoj pokrajini Bocen u Južnom Tirolu, autohtona jezična manjina Arapa i relativno nova jezična manjina Rusa u Izraelu.

U poglavlju o globalizaciji, širenju jezika i razvoju višejezičnosti razmatraju se sociopolitički uvjeti koji su tijekom povijesti utjecali na razvoj novih oblika višejezičnosti. Kolonijalni i postkolonijalni društveni procesi koji su se zbivali u 20. stoljeću nisu utjecali samo na političke i ekonomske prilike u kolonijalnim područjima nego i na kulturnu i jezičnu raznolikost tih područja, na ekspanziju kolonijalnih jezika izvan granica matičnih zemalja, ali i

na razvoj individualne višejezičnosti. Zbog toga se opisuju tri primjera postkolonijalizma koji su utjecali na razvoj i širenje višejezičnosti: primjer Latinske Amerike, koja je usprkos razvoju višejezičnosti zadržala svoj autohtoni jezik, primjer Maroka, Alžira i Tunisa, postkolonijalnih država u kojima zamjena starih jezika novim jezicima nije do kraja provedena te primjer mnogobrojnih britanskih i američkih kolonija u kojima je kolonijalni jezik još i danas djelomično prisutan. Istaknuto je kontinuirano širenje engleskoga jezika izvan granica država u kojima ima status službenoga jezika, pri čemu taj jezik sve više postaje sredstvom međunarodne komunikacije. Poglavlje završava kratkim opisom triju oblika višejezičnosti nastalih kao posljedica ekspanzije engleskoga jezika i prisutnosti sve većega broja govornika engleskoga jezika kao drugoga jezika u Aziji, Africi i Europi.

Peto poglavlje uvodi čitatelje u područje individualne višejezičnosti, složenoga i dinamičnoga fenomena koji se odnosi na jezično znanje, vještine i sposobnosti pojedinca i s obzirom na uporabu dvaju ili više jezika. Razmatraju se aspekti procesa ovladavanja inim jezicima, odnosno načina na koje djeca i odrasli postaju višejezični govornici, koji su podložni istraživanjima u okviru znanstvenih disciplina (lingvistike, primijenjene lingvistike, psiholingvistike, neurolingvistike, sociolingvistike). Navode se i opisuju mnoga istraživanja višejezičnosti, pri čemu se naglašava nužnost multidisciplinarnoga pristupa istraživanjima procesa usvajanja i učenja jezika. Budući da su procesi usvajanja prvoga jezika simultano trojezičnih govornika (*TFLA – trilingual first language acquisition*) još uvijek nedovoljno istraženi, a velik se broj istraživanja individualne trojezičnosti temelji na istraživanjima procesa usvajanja prvoga jezika simultano dvojezičnih govornika (*BFLA – bilingual first language acquisition*), autorice ističu potrebu za novim empirijskim istraživanjima procesa usporednoga usvajanja više od dvaju jezika, što je od velike važnosti za razumijevanje procesa učenja čitanja i pisanja višejezične djece.

U šestom se poglavlju raspravlja o pojmu individualne višejezične kompetencije, koja uključuje jezično znanje i iskustvo primjenjivo u određenom jezičnom i međukulturnom kontekstu. Autorice navode mehanizme razvoja višejezične kompetencije u raznim sociokulturnim situacijama. Prikazane su sličnosti i razlike u kognitivnim procesima višejezičnih govornika te modeli jezične obradbe višejezičnih govornika: modeli obradbe jezika jednojezičnih govornika te dvojezični i trojezični modeli obradbe jezika višejezičnih govornika. Opisane su tipične i jedinstvene pojave u komunikaciji višejezičnih govornika: prebacivanje koda (*code switching*) i miješanje koda (*code mixing*), pri čemu se navodi jasna razlika između tih dvaju – u literaturi često terminološki nejasno razlučenih – fenomena.

Uloga socioekonomskih i geopolitičkih promjena na razvoj višejezičnosti te primjena više jezika u komunikaciji na mikrorazini i makrorazini u središtu je pozornosti sedmoga poglavlja. Raspravlja se o povezanosti jezika i kulture, posebno u smislu razvoja osobnoga i društvenoga identiteta te osjećaja pripadnosti određenoj društvenoj i jezičnoj zajednici. Obrasci jezične komunikacije višejezičnih govornika ovise, naime, o društvenim, kulturnim i psihološkim čimbenicima određenoga jezičnog diskursa. U tom se poglavlju stoga opisuju komunikacijske osobitosti višejezičnih govornika, kao što su, primjerice, izbor i prilagođavanje jezičnoga koda u komunikaciji s jednojezičnim, odnosno višejezičnim, sugovornicima, u potreba komunikacijskih paradigmi poput one sociolingvističke, sociopsihologijske, ali i paradigme višejezičnih identiteta i poststrukturalne paradigme. Kao primarni agens u razvoju višejezičnoga i višekulturalnoga identiteta autorice ističu obitelji-

sku jezičnu orijentaciju govornika, odnosno načine i strategije komunikacije unutar jezgrene obitelji.

U posljednjem, osmom, poglavlju raspravlja se o odgojno-obrazovnim pristupima kojima se promiče i potiče razvoj individualne višejezičnosti već od samoga djetinjstva. Porast broja višejezične djece i silne gospodarske, političke i tehnološke promjene u društvu potiču potrebu za novim obrazovnim pristupima i modelima kojima će se promicati razvoj višejezičnih i međukulturnih kompetencija. No pristup višejezičnomu obrazovanju i njegov model ovise o većem broju društvenih čimbenika, kao što su postojanje jezičnih zajednica unutar neke zemlje, status jezičnih zajednica, uzajamni odnos između većinskoga i manjinskoga jezika, demografska slika zemlje, odgojno-obrazovna politika, gospodarska i društvena situacija u zemlji, stavovi većine stanovništva prema drugim jezicima. Autorice navode nekoliko razdioba višejezičnoga obrazovanja, posebno se osvrćući na klasifikaciju prema Colinu Bakeru. Pritom opisuju tri osnovne kategorije modela dvojezičnoga obrazovanja, koja se uz veća ili manja odstupanja primjenjuju u svijetu, a međusobno se razlikuju s obzirom na ishode koji se od njih očekuju. Te kategorije uključuju jednojezične modele obrazovanja, jake i slabe modele dvojezičnoga obrazovanja. U skladu s razvojem višejezičnih obrazovnih programa i modela ističe se i važnost razvoja pismenosti djece u sklopu učenja i poznavanja većega broja jezika. Promiče se učenje stranih jezika od rane dobi, i to ne samo zbog razvoja višejezične kompetencije nego i zbog razvoja drugih vještina i sposobnosti, poput međukulturne svijesti i osjetljivosti, koje su nužne za razumijevanje načela višekulturne zajednice i života u višejezičnom i višekulturnom društvu.

Knjiga *Multilingualism* vrijedan je izvor informacija o nastanku i razvoju društvene i individualne višejezičnosti, kao i o povijesnom nastanku višejezičnih zajednica i država, društvenim i ekonomskim prilikama koje utječu na razvoj višejezičnosti te o ulozi odgoja i obrazovanja u očuvanju i razvoju višejezičnosti na teme-

lju raznih obrazovnih modela. Autorice sustavno i na zanimljiv način spajaju teorijsko znanje i empirijske podatke koje su prikupile dugogodišnjim istraživačkim radom. Knjiga nudi sveobuhvatan pregled suvremenih spoznaja nastanka i razvoja višejezičnosti uključujući psiholingvističke i sociolingvističke pristupe procesima ovladavanja i učenja većega broja jezika. Iako je knjiga prvotno namijenjena studentima i profesorima lingvistike, sociologije i pedagogije, korisna je i roditeljima višejezične djece, odgojno-obrazovnim poslenicima, profesorima stranih jezika te svima koji na neki način sudjeluju u poučavanju i učenju stranih jezika.

Iva Ivanković

doi:10.5559/di.25.3.08

**Lynn Davidman
BECOMING UN-
-ORTHODOX
Stories of Ex-Hasidic
Jews**

Oxford University Press, 2015., 253 str.

Autorica knjige *Becoming Un-Orthodox: Stories of Ex-Hasidic Jews* jest Lynn Davidman, profesorica modernih židovskih studija na Sveučilištu u Kansasu. Knjiga je pisana na engleskom jeziku i govori o procesu napuštanja ultraortodoksne židovske hasidske zajednice. Rad se temelji na četrdeset dubinskih intervjua s bivšim pripadnicima zajednice. Knjiga istražuje pitanja koja obuhvaćaju vjeru, spol, identitet te tjelesne rituale i praksu. Ova knjiga zacijelo je zanimljiv izvor svima koji istražuju

sociologiju zatvorenih zajednica, psihologiju života u zatvorenim enklavama, sociologiju religije, antropolozima i etnografima.

Važno je napomenuti da autorica knjige i sama dolazi iz ortodoksne židovske obitelji, no nakon smrti majke u djetinjstvu gubi vjeru u Boga i kao adolescentica napušta zajednicu. Svojem istraživanju pristupa dvojako: iz znanstvene perspektive i iz osobne, pa na takav način provodi razgovore sa svojim informantima i potom analize.

Knjiga je podijeljena u šest poglavlja i ima dva dodatka. U prvom dodatku objašnjava se teoretski okvir vezan uz teoriju narativa, tjelesne rituale, religiju i identitet. Drugi dodatak sadrži obrazac pitanja uz pomoć kojih je proveden intervju s bivšim hasidima, glosar pojmova iz govora ultraortodoksnih židovskih zajednica, bilješke autora, bibliografske referencije i kazalo.

Lynn Davidman prvo poglavlje započinje pripovijedanjem osobne tragedije, u kojoj kao osmogodišnja djevojčica gubi majku koja boluje od neizlječive bolesti unatoč molitvama i blagoslovima hasidskih rabina, nakon čega ona prestaje vjerovati u Boga i postupno počinje kršiti židovske zapovijedi. Objašnjava kako je ova knjiga nastala zbog njezinih težnji kako bi razumjela ljude koji su prošli kroz neočekivane prekide u svojem životu, a koji se trebao odvijati predviđenim vjerskim tijekom. U ovom poglavlju tumači i kako funkcionira hasidsko društvo, tipična hasidska obitelj i daje kratku, ali informativnu, povijest hasidskoga pokreta. Objašnjava i važnost obreda i vanjskog izgleda pripadnika zajednice.

Sljedećih pet poglavlja podijeljeno je prema procesu koji su bivši hasidi prošli na svojem putu: sumnja u dogmu zajednice, prva kršenja vjerskih zakona, faza tranzicije, odlazak i zaključni dio, u kojemu bivši hasidi svjedoče o svojem sadašnjem životu i utjecaju svojega bivšeg života na svakodnevnicu.

U knjizi pratimo biografske priče ispitanika koji govore o gubitku vjere, o strahovima, tjeskobi i neizvjesnosti napušta-